

NIJLAND, DE HERVORMDE KERK (gewijd aan St. Nicolaas)

Het dorp Nijland werd in de 13de eeuw gesticht in het zuidelijk deel van de drooggevalle Middelzee. In de apocriefe kroniek van Andreas Cornelius Occo Scariensis; wordt de bouw van een kerk in een sage gedateerd op het jaar 1275: boeren wilden een kerk bouwen. Driemaal achtereen begonnen ze daarmee, maar steeds werd al wat ze overdag hadden opgetrokken des nachts weer afgebroken. Tenslotte zagen ze daarin Gods hand. Ze besloten door middel van een godsgericht de bouwplaats van vast de kerk te stellen. Twee ossen werden voor een wagen met bouwmaterialen gespannen en daarna werden ze het land in gejaagd. waar men ze de volgende morgen zou vinden, daar zou de kerk gebouwd worden. Men vond de ossen met brandende waskaarsen tussen de hoornen in een rietpoel. Daar werd de kerk gebouwd. Van de eerste kerk resteert de zware, ongelede toren. De toren was oorspronkelijk lager. De twee series galmgaten zijn onder andere aanwijzingen voor de verhoging, die nodig was na de bouw van een nieuwe kerk. Mogelijk heeft deze verhoging de verzakking van de toren veroorzaakt. In 1866 hing het bouwwerk ruim anderhalve meter uit het lood. Er werden al afbraakplannen gemaakt, maar naar het plan van een plaatselijke timmerknecht "Lytse Fedde" werd de toren tenslotte in z'n geheel recht gezet. De 13de eeuwse kerk werd in het begin van de 16de eeuw vervangen door de huidige, die grotendeels werd gebouwd uit afbraakmateriaal van de eerste. In de noordmuur bleven restanten van de oude kerk bewaard. Het ruime laat-gotische gebouw is opgetrokken uit gele en rode baksteen, meest van het kloostermop-formaat. In 1819 en 1842 zijn vooral aan de steunberen herstellingen gedaan in kleine gele steen. De grote gotische vensters hebben houten kozijnen en een roedeverdeling uit 1827. In de dichtgemetselde koorvensters zijn restanten bewaard gebleven varistenen vorktraceringen. Het muurwerk van de kerk wordt verlevendigd door een geheel omgaande natuurstenen waterlijst, die ook om de steunberen heen loopt. De nog in gebruik zijnde toegangen tot de kerk dateren van omstreeks 1600. De zuiddeur heeft een jongere natuurstenen bekroning uit 1664. Twee consoles met wapenschilden en een engelenkopje dragen een hoofdstel, waarop het jaartal is aangebracht. De schilden dragen de wapens Burmania en Doys. Op het hoofdstel rusten twee bollen en een driehoekig fronton. Daarin zijn twee hoornen des overvloeds gehouwen. Naast de noorddeur bevinden zich de restanten van een dichtgemetselde oudere toegang, waarboven zich een beeldnis bevindt. In de noordmuur zijn ook de sporen te onderkennen van een nis voor een kerhoflicht en van een hagioscoop. De laatste heeft achter metselwerk verborgen romano-gotische profileringen. De priesterdeur in het koor heeft een omlijsting van geprofileerde baksteen.

Kerkhof en omgeving

De kerk is bijzonder fraai gelegen op een omgracht kerkhof. Een deel van de kerk. gracht is het restant van een oude Middelzee-slenk. Aan de overzijde van de gracht ligt de witte pastorie. Het zuidelijk deel van dit gebouw is nog middeleeuws. Het noordelijk deel dateert uit 1787. Het bezit uit dat jaar nog een ingangspartij met gesneden pilasters en gepolychromeerde wapenschilden. Ten noorden van de kerk ligt het gerestaureerde vicarishuis. Het dateert in oorsprong uit de 16de eeuw en werd opgetrokken uit afbraakmateriaal van de eerste kerk. De topgevel van kleine gele steen is aangebracht in 1800. Het gebouwtje heeft tot 1817 dienst gedaan als dorpsschool en daarna nog als onderwijzers- en kosterwoning. Ook ten noorden van de kerk ligt de oude pastorieboerderij. De fraaie kop-hals-en-rompboerderij ten zuiden van de kerk is een oude bezitting van de Kruizebroeders en later van het Old Burger Weeshuis te Sneek.

Kerkinterieur

Het aanzien van het kerkinterieur wordt bepaald door de 19de eeuwse restauraties. Reeds voor de hervorming was het koor van het kerkschip afgescheiden door een koorhek. Een dergelijk hek bleef er tot 1840. Toen werd de preekstoel van de zuidmuur van de kerk verplaatst naar dit hek aan de oostzijde. Het werd grotendeels weggetimmerd en in 1862 werd de opening tussen het hek en het gewelf dichtgezet. Het stuc-interieur werd naar een ontwerp van A. Breunissen-Troost in de jaren 1870 - 1872 aangebracht. De preekstoel met op de hoeken gewrongen pilasters en met gekorniste panelen dateert van 1659. De letters S.P.Q.N. op het ruggeschoot staan voor: Senatus Populus Que Nova Terra (bestuur en bevolking van Nijland). Het bij de preekstoel behorende doophek is in 1968 verwijderd. Tegelijk met de preekstoel zal de prachtige pei onder het orgel zijn ontstaan. Het 17de eeuwse doopvont staat op een stander uit 1968. Uit dat jaar dateert ook de avondmaals-tafel. De lezenaar is van 1975. In een venster in de zuidmuur zijn twee 17de eeuwse ruitjes opgenomen. De daarop geschilderde ossen beelden de kerkbouw-sage uit. Voor de preekstoel liggen een aantal grafzerken. Daartussen ligt een exemplaar dat gerekend mag worden tot de fraaiste en meest bijzondere, die in Friesland bewaard bleven. Het is de portretzerk van pastoor Keimpo Hottinga, die in 1535 overleed. Na herstel van het kerkinterieur in 1968 onderging de kerk van 1981 tot 1982 een ingrijpende restauratie

onder leiding van architect S. Lautenbach. De werkzaamheden omvatten met name bouwtechnisch herstel van het exterieur (kap, muren, vensters) en herinrichting van de koorruimte, die in 1817 als school werd ingericht en nu gedeeltelijk dienst doet als consistoriekamer. In de hier gereconstrueerde plavuizenvloer ligt o.a. een door Vincent Lucas vervaardigde zerk boven de grafkelder van Hottingastate. Teruggevonden en herlegde zandstenen treden markeren de grens tussen koor en hoogkoor. Ook de in de vloer aangetroffen altaarsteen is herplaatst. Boven het altaar hing in 1560 een altaarstuk van de vermaarde Maarten van Heemskerk uit Haarlem. Kraagsteentjes onder de muurstijlen in het koor zijn voorzien van een ster, een lelie en het wapen Hottinga.

De bij de restauratie in het koor gecreëerde verdieping biedt de mogelijkheid het 16de eeuwse tongewelf van dichtbij te beschouwen. In de verdiepingszaal staan het 17de eeuwse doophek, een 18de eeuwse doodsbaar met geschilderde spreuken een predikantenbord uit 1901 opgesteld.

Orgel

Tot 1840 moest de kerk van Nijland een orgel ontberen. In genoemd jaar bouwde Willem van Gruisen het huidige instrument voor f 3.750,-. Voor dat bedrag leverde hij behalve het instrument als zodanig ook de kast en het snijwerk.

De drie beelden werden in Amsterdam gekocht voor f 156,30. Ze stellen het geloof, de hoop en de liefde voor. Restauraties en herstellingen in 1859, 1871, 1886, 1907, 1926, 1928, 1930 en 1974 brachten wijzigingen in de dispositie van het orgel mee. In 1982 is de oorspronkelijke dispositie hersteld. Deze luidt:

Manuaal

Prestant 8'
Bourdon 16'
Holpijp 8'
Octaaf 4'
Quint 3'
Fluit d'Amour 4'
Super Octaaf 2'
Mixtuur 3/4 sterk
Trompet 8' bas
Trompet 8' discant

Positief

Prestant 4'
Fluit doux 8' bas
Fluit doux 8' discant
Viool di Gamba 8'discant
Roerfluit 4'
Woudfluit 2'
Tremulant

Afsluiting Manuaal
Windloser

S. ten Hoeve
1984

Literatuur:

-S. ten Hoeve - Kerk en toren van Nijland. Nijland, 1975